Mudžahid Štulanović, asistent

Univerzitet u Bihaću

Islamski pedagoški fakultet

mudzastulanovic@gmail.com

ZNAČAJ KUR'ANA U ISLAMSKOJ TEOLOGIJI

Sažetak

Iz jezičkih značenja i historijske upotrebe termina teologija proizilazi da taj izraz označava teorijski sistematizirano učenje i promišljanje o Bogu i njegovom odnosu prema svijetu. Termin i pojam islamska teologija sporan je u tradicionalnom islamskom miljeu iz razloga što u tradicionalnim islamskim naukama jednostavno nije postojao ovakav vid teološkog umovanja kao što je postojao kod kršćana. Funkciju teologije zauzimao je KELAM, koji se razvio, između ostalog, i pod uticajem grčke filozofije. Tako je Kelam, po nekim islamskim i stranim učenjacima, ekvivalent onome što se kod kršćana i drugih smatralo teologijom pa se s pravom u, nekom smislu, može kazati kako je Kelam islamska teologija.

Ključne riječi: Teologija, islamska teologija, i'lmul-kelam, Kelam, akida, mesailul-i'tikadije, islamska tradicija, tradicionalni izvori islama.

Uvod

I'lmul- kelam ili samo Kelam, može se definirati kao znanost s kojom se potvrđuju vjerske, doktrinarne istine islama oslanjajući se u tome na kategoričke argumente i izvore - Kur'an i sunnet - kod pobijanja i otklanjanja sumnji i navođenju dokaza u polemici sa protivnicima ispravnog islamskog vjerovanja. Uzrok nastanka Kelama, kako pokazuju istraživanja i mnogobrojni pokazatelji, vraća se na nastanak sektaških grupa koje su se pojavile i pokazale nakon smrti Allahovog Poslanika, s.a.v.s.. Ibn Haldun definirajući ovu znanost tvrdi da ona obuhvata argumentaciju doktrine vjerovanja sa racionalnim dokazima, pobijanje zalutalih novotara u vjerovanju koji su mašili puteve selefa i ehlu-sunneta. Ovaj vid znanosti se pojavio, kao rezultat nužnog

pobijanja svih onih koji su islam smatrali novotarijom, tako da je cilj pojave ove znanosti bio da se postave temeljni argumenti i dokazi koji će otkloniti njihove sumnje i zalutalost. Smatra se da su utemeljitelji ove znanosti bili neki ashabi i tabiini.

Cilj našeg rada je, koristeći različite metodologije teleološkog tumačenja i zaključivanja, rasvijetliti pristup, način, plan i program koji Kur'an koristi u eksplikaciji islamskog vjerovanja kojeg zasađuje i utvrđuje u vjernička srca da bi djelovalo na njegovo ponašanje i moral, navodeći i sredstva tog programa u oblasti islamske teologije. Bitno je naglasiti da smo se koristiti metodologijom islamske jurisprudencije, napose metodama i zaključcima islamskih pravnih škola upotrebljavajući analitičku indukciju da iz empirijski kvalitativnih proučavanja i historijske metode, sakupimo važne činjenice, možda propuštane općenitijim kvantitativnim proučavanjima da bi se procesom logičkog apstrahiranja došlo do općenitih, sintetizovanih zaključaka. Tako smo naveli neke metode, pristupe i stilove Kur'ana u neponovljivom Božanskom obraćanju adresatima u pogledu prezentacije, proklamacije i zasađivanja ispravnog islamskog vjerovanja (akida) kao i sredstva koja je Kur'an koristio na tom putu.

Definicija i historija termina teologija

Da bismo razumjeli značaj Kur'ana koji on ima kao izvor u islamskoj teologiji¹ moramo razumjeti značenje termina teologija u drugim religijama, filozofskim i konvencionalnim znanostima kao i njegovo ekvivalentno značenje u islamu.

Što se tiče jezičko-filološkog značenja termina teologija, historijata upotrebe ovog termina i njegovog značenja u islamskoj tradiciji ali sa

¹ Ovaj termin "islamska teologija" je sporan kod nekih autora iz razloga što u tradicionalnim šemama islamskih nauka "ne postoji ovaj termin". (Vidi: Omer Nakičević, Značaj Kur'ana i hadisa u islamskoj teologiji, u: Enes Karić, *Kur'an u savremenom dobu*, str.: 225.). Međutim i on navodi da je funkciju teologije vršio KELAM, kasnije 2/8. vijek, i to pod direktnim stranim uticajem, grčkim. Odnosno, tradicionalna ulema nije umovala o Bogu na način kako je to bilo prevashodno u kršćanstvu i drugim religijama, te u filozofskom diskursu i njihovim raspravama, jer su imali objavljene istine u toj teološkoj oblasti.

aspekata evropskih autora, mislilaca i filozofa, kao i razliku i sličnost između teologije i religijskih studija, nalazimo na Wikipediji²:

Teologija (gr. θεός - bog i λόγος - nauka, doslovno: "nauka o Bogu") ili bogoslovlje, sistematsko i racionalno, proučavanje konceptata Boga ili bogova i njihovog utjecaja na prirodu religijskih istina.

Ivan Cvitković, sociolog religije, teologiju definira kao "teorijski sistematizirano učenje o Bogu i njegovom odnosu prema svijetu"³.

Richard Hooker "teologiju" je definirao kao "nauku o božanskim stvarima"⁴.

Alister E. McGrath nudi specifično kršćansku definiciju teologije: "Ako postoji samo jedan Bog i ako je taj Bog 'Bog kršćana' (da se poslužimo izričajem Tertulijana, pisca iz drugog stoljeća), tada su narav i djelokrug teologije poprilično dobro određeni: teologija je promišljanje o Bogu kojega kršćani štiju i obožavaju."⁵

Riječ teologija je izvorno iz grčkog jezika. Grčka riječ theologia (θεολογία) je nastala od riječi theós (θεός), u značenju: "Bog", i nastavka -logía (-λογία), u značenju: "govor", "učenje", "nauka" (izvedenog iz riječi λόγος [λόγος] koja znači: riječ, govor, smisao, načelo, zakon, nauka), te je preuzeta u latinski kao theologia, a kasnije i u druge jezike (eng. theology, franc. théologie, španj. teología, tal. teologia, njem. Theologie, rus. теология itd.).

Značenje koje danas ova riječ ima uveliko ovisi o značenju koje su njeni latinski i grčki ekvivalenti dobili njihovom upotrebom u kršćanskoj patristici i srednjovjekovlju, iako se u novije vrijeme ovaj pojam koristi i izvan kršćanskog konteksta. Pojam boga (theós) u definicijama teologije u zapadnoevropskoj tradiciji je sve donedavno bio identičan kršćanskom pojmu Boga i teolozi nisu osjećali potrebu da

² Vidi: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Teologija>, pristupljeno, 09. December, 2017.

³ Teologija, u: Ivan Cvitković, *Rječnik religijskih pojmova*, DES, Sarajevo 2005, str. 447. ()

⁴ Richard Hooker, *The Laws of the Ecclesiastical Polity*, 3.8.11 (PDF). Preuzeto 23. septembra, 2013.

⁵ Alister E. McGrath, *Uvod u kršćansku teologiju*, Ex libris, Rijeka 2007, str. 155.

izričito naglašavaju da se radi o kršćanskom Bogu. To se jednostavno podrazumijevalo⁶.

Od 17. stoljeća naovamo, također je postalo moguće koristiti pojam "teologija" za proučavanje religijskih ideja i učenja koja nisu specifično kršćanska (primjerice, u izrazu "naravna theologija" koji je označavao theologiju utemeljenu na zaključivanju iz prirodnih činjenica neovisnih o specifično kršćanskoj objavi) ili ideja i učenja koja su svojstvena nekoj drugoj religiji. Theologija tako postaje analiza religijskih vjerovanja⁷.

Karl Barth pojam theologije kao "ljudskog govora o Bogu" proširuje tako što mu daje i teleološko značenje "Božjeg govora ljudima"⁸.

Odnos termina theologija i religijske studije

U nekim modernim kontekstima se razlikuju theologija, za koju se smatra da uključuje određeni stepen prihvatanja tvrdnji religijske tradicije koja se proučava, i religijske studije, za koje nije potrebno prihvatanje vjere. Nasuprot theologiji, smatra se da je za religijske studije važno da pitanje istinitosti ili neistinitosti proučavanih religijskih tradicija stoji izvan područja proučavanja. Religijske studije se bave proučavanjem historijskih ili suvremenih praksi ili ideja tih tradicija koristeći intelektualna sredstva i okvire koji sami nisu specifično vezani za bilo koju religijsku tradiciju, nego se za njih obično smatra da su neutralni ili sekularni⁹.

Dakle, iz svih ovih jezičkih značenja i historijske upotrebe ovog termina proizilazi da je theologija teorijski sistematizirano učenje i promišljanje o Bogu i njegovom odnosu prema svijetu.

Islamska teološka rasprava paralelna kršćanskoj teološkoj raspravi naziva se "kelam". Kršćanskoj teološkoj raspravi bolji i precizniji pandan ipak nalazimo u istraživanju i razradi islamskog prava ili "Fikhu". "Kelam" u muslimanskoj misli ne zauzima vodeće mjesto kao

⁶ Ibid.

⁷ Ibid., str. 156.

⁸ *Biblische (christlich – jüdische) Gottesbilder*, preuzeto 24. septembra 2013.)

⁹ Vidi, primjerice: Donald Wiebe, *The Politics of Religious Studies: The Continuing Conflict with Theology in the Academy* (New York: Palgrave Macmillian, 2000.)

što ga teologija zauzima u kršćanstvu. Da bi se pronašao ekvivalent 'teologiji' u kršćanskom smislu, potrebno je posegnuti u nekoliko disciplina, u *usul al-fikh* koliko i u *kelam*."¹⁰

Definicija Kelama

I'mul-kelam ili nauka govora-disputacije/polemike je znanost koja utvrđuje ili navodi argumente u prilog ispravnosti i istinitosti doktrine vjerovanja. Skraćeno se ova znanost naziva terminom *Kelam*.

Mnogobrojni autori definirali su je kao znanost s kojom se mogu potvrditi vjerske, doktrinarne istine oslanjajući se u tome na kategoričke argumente i izvore - Kur'an i sunnet - u pobijanju i otklanjanju sumnji i navođenju dokaza. Ibn Haldun definira ovu znanost kao "znanost koja obuhvata argumentaciju doktrine vjerovanja sa racionalnim dokazima, pobijanje zalutalih novotara u vjerovanju koji su mašili puteve selefa i ehlu-sunneta. Osnova ovog vjerovanja je monoteizam."¹¹

Moguće ju je definirati i kao znanost kojom se potvrđuju doktrinarne istine vjerovanja putem otklanjanja sumnji ukazivanjem na dokaze. *Kelam* je islamska filozofija, kako smatraju neki autori, zbog toga što je ova znanost vezana za racionalnu stranu vjerovanja u Allaha Uzvišenog, čiji cilj je prevesti muslimana iz stupnja nekritičkog slijeđenja do upotpunjenog, čvrstog i definitivnog vjerovanja. *Kelam* se pojavio kao pokušaj da se suprotstavi sumnjama koje su se pojavile kao rezultat susretanja sa prijašnjim, predislamskim vjerovanjima u vidu zaradostrizma, mane i nekih drugih narodnih vjerovanja. Otud je ova znanost krenula iz duboko ukorijenjenog vjerovanja suprotstavljenog filozofiji.

Uzrok nastanka *Kelama*, kako pokazuju istraživanja i mnogobrojni pokazatelji, vraća se na nastanak sektaških grupa koje su se pojavile i pokazale nakon smrti Allahovog Poslanika, s.a.v.s., od kojih su: kaderije (mu'tezile) ili racionalisti koji niječu predestinaciju; džebrije (džehmije), koji smatraju da je pojedinac predesteniran u postupcima, pa prema tome nema slobodne volje i izbora, a naziv su dobili po

¹⁰ L. Gardet, "Ilm al-kalam", u: P.J. Bearman et al (ur.), *The Encyclopedia of Islam*, (Leiden: Koninklijke Brill NV, 1999.)

¹¹ Vidi: mawdoo3.com > مصطلحات ومعاني, pristupljeno, 09.december, 2017.

osnivaču Džehmu b. Safvanu; zatim zenadika, havaridž, zejdije, imamije, ismailije, ibadije.

Ovaj vid znanosti se pojavio, pojavom islama kao rezultat nužnog pobijanja svih onih koji su islam smatrali novovjerjem, inovacijom i novotarijom, tako da je cilj pojave ove znanosti bio da se postave temeljni argumenti i dokazi koji će otkloniti sumnje. Smatra se da su utemeljitelji ove znanosti bili neki učenici ashabi i tabiini. Stubovi i'lmul-kelama (nauke govora) od početka su rezultirali naukom Kelama koja je nastala iz temelja vjere (usulid-din), a koji su sačinjavali centralne stubove doktrine vjerovanja kao što su:

1. el-Uluhiyyet

To je izučavanje Božijih svojstava i potvrđivanje Božije osobnosti;

2. en-Nubuvvat

To je propis vjerovjesništva i poslanička bezgriješnost koja varira između logičke nužnosti (mezheb mu'tezila), do logičke dozvoljenosti (mezheb eš'arija);

3. el-Imamet

To su suprostavljena mišljenja i stavovi o najvišoj javnoj funkciji osobe koja treba da naslijedi Muhammeda, s.a.v.s., u stvarima vjere i vlasti;

4. el-Mii'ad

To je eshatološka ideja Sudnjeg dana i mogućnost proživljenja tijela. Iz ovog temelja su proizišla i neka druga eshatološka pitanja kao što su: obećanja i prijetnje (kaznom), ispunjenje pravde, predestinacija itd.

Prema svemu navedenom možemo kazati da je Kelam kod muslimana ekvivalent onome što se kod drugih smatra da je teologija, tj., teorijski sistematizirano učenje i promišljanje o Bogu i njegovom odnosu prema svijetu. Odnosno, možemo kazati da je kelam islamska teologija.

Značaj Kur'ana u islamskoj teologiji

Uvod

Kur'an je fundamentalni izvor Šerijata sa najvišom pravnom snagom kojeg islamski učenjaci definiraju u terminološko-apologetsko-

pravnom smislu da je: - Allahov govor objavljen Njegovom Poslaniku (Muhammedu, a.s.) na arapskom jeziku, nadnaravan i najkraćom surom, zapisan u zbirkama Mushafa i prenesen tevaturom, čije učenje predstavlja čin ibadeta, obredoslovlja, započinje sa Fatihom i završava sa surom En-Nas.¹²

Ovako definirani Kur'an je, prvostepeni izvor Islama u svim njegovim oblastima, sa najvišom pravnom snagom za reguliranje propisa teološke/doktrinarne prirode (ahkam i'tikadije), moralno-etičkih (ahkam hulukije) i praktično-pravnih propisa (ahkam 'amelije). Iz Kur'ana se crpe doktrinarne, moralno-etičke i praktično-pravne norme Šerijata. Praktično-pravne norme Šerijata su, ustvari, pravne dužnosti u smislu činjenja ili nečinjenja radnji i djela mukellefina (adresati), subjekata prava.

Islam kao sveobuhvatni sistem življenja je na prvom mjestu utemeljen na vjerovanju ili doktrini (iman; 'akida), sa koje starta vjernik podređujući joj svaki svoj pokret i svaku svoju aktivnost. To vjerovanje objašnjava čovjeku prirodu njegovog stvaranja, bivstvovanja i životnog cilja pokazujući mu znakove njegove veze sa Bogom, životom, prirodom oko sebe, kosmosom; i na tim vezama počivaju šerijatski propisi, pravni i moralni sistem islama u svim segmentima života.

Zanimanje nekih autoriteta doktrinarne znanosti vjerovanja je u početnim fazama njenog razvoja bila zaokupljena disputacijom i raspravama u pokušaju da neprijateljima islamskog vjerovanja pariraju sa njihovim načinom i programom koji će oni moći shvatiti, tako da su u takvom pristupu i sami potpadali pod strani utjecaj, pokušavajući da i Kur'an tumače i razumijevaju u svjetlu grčke filozofije. Zbog toga je

¹² Vidi slijedeće izvore: Dr. Vehbe ez-Zuhajli, *Usulu-l-fikhi-l-islami*, (Daru-l-fikr, 1986.), 1., 421.;

Muhammed et-Tahir, *Usulu-l-fikh*, (Dar Bu Selame, Tunis), 33.;

Ebu-Hamid Muhammed el-Gazali, *El-Mustesfa min 'ilmi-l-usul*, *Daru-l-'ulum-l-hadise*, (Bejrut, bez godine izdanja, i sa dodatkom: *Fevatihur-rehamut bišerh musellemis-subut*, Muhibbullah b. 'Abduššekur), 1., 100.;

Dr. 'Abdulkерim Zejdan, *El-Vedžizu fi usuli-l-fikh* (Muessesetur-risale, 1987.), 152.;

Sejfuđdin Ebu-l-Hasen, poznat kao El-'Amidi, *El-Ihkam fi usuli-l-ahkam*, (Daru-l-kitabi-l-'Arebi, 1984.), 1., 211.

bilo neminovno da se u razumijevanju i objašnjenju islamskog vjerovanja vrati izvorima: Kur'anu i sunnetu.

U našem radu pokušat ćemo rasvijetliti pristup, način, plan i program koji Kur'an slijedi i promovira u eksplikaciji islamskog vjerovanja kojeg zasađuje i utvrđuje u vjernička srca da bi djelovalo na njegovo ponašanje i moral, navodeći i sredstva tog programa.

Emocionalni pristup

Kur'an Časni potvrđuje veliku istinu, a to je da je Uzvišeni Allah stvorio čovjeka sa zdravom prirodom koja se usmjerava i pribjegava svome Stvoritelju. Ljudske duše su stvorene na saznanju i spoznaji svoga Kreatora i Dizajnera još od vremena kada je On Uzvišeni sklopio ugovor i savez sa Ademovim potomstvom, kao što Uzvišeni navodi:

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ [٧:١٧٢]

I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: "Zar Ja nisam Gospodar vaš?" – oni su odgovarali: "Jesi, mi svjedočimo" – i to zato da na Sudnjem danu ne reknete: "Mi o ovome ništa nismo znali."¹³

Na ovom svijetu svako dijete se rodi u toj prirodi, i zbog toga se Uzvišeni obraća recipijentu i adresatu Objave pristupom koji izaziva jake emocije. Kroz to obraćanje čiji cilj i svrha je kako bi se probudili osjećaji i emocije, zbog razvijanja empatije za doktrinarna pitanja vjerovanja kao što su monoteizam i Božija Jednoća. A ta istina, onda, rezultira čistim, nepatvorenim ibadetom samo Njega, kojim oštri i čisti tu iskonsku, nepokvarenu prirodu ako bi se kojim slučajem za nju zalijepile natruhe porodičnog ili društvenog života, ružni običaji ili tradicija, mitovi i sl.

Kur'an u svom obraćanju recipijentu koristi metodu djelovanja na njegove emocije na jedan božanstven, nadnaravan način tako što, recimo, živopisno govori o stvaranju kosmosa da čovjek opetovano slušanjem tih ajeta osjeća kao da ih sluša prvi put. I kada to na njega djeluje emotivno, Kur'an mu onda prirodno sugerise aksiome i istine,

¹³ Kur'an, El-A'raf, 172.

da je iza svega toga tako veličanstvenog stvaranja, Božija moć Stvoritelja, Kreatora i Dizajnera pa je shodno toj istini i obaveza recipijentu da jedino Njega obožava i Njemu se jedino obraća ibadetom.

Obraćanje Kur'ana na emocije i uzrokovanje empatije vjerovanja

Argumentacija kosmološkim dokazima

Kur'an govori o kosmosu, njegovoj strahovitoj veličini i kolosalnosti, nadnaravnom redu i poretku, govori o pojavama smrti i života, o blagodatima nafake, o različitim događajima, Božijoj neograničenoj svemoći, Božijem neograničenom sveznanju tajni i sl., tako da kod čovjeka probudi emocije koje ga vode ka prihvatanju istine o Božanskom postojanju:

Uzvišeni kazuje o kosmološkim istinama:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ [١٦:١٠] يُبْتَثُّ لَكُمْ بِهِ
الزَّرْعُ وَالزَّيْتُونُ وَالنَّخِيلُ وَالْأَعْنَابُ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ [١٦:١١]

On spušta s neba vodu koju pijete i kojom se natapa rastinje kojim stoku napasate;

On čini da vam pomoću nje raste žito, i masline, i palme, i grožđe, i svakovrsni plodovi – to je, zaista, dokaz za ljude koji razmišljaju¹⁴;

لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ [٤٠:٥٧]

Stvaranje nebesa i Zemlje je, sigurno, veće nego stvaranje roda ljudskog, ali većina ljudi ne zna.¹⁵

Argumentacija pojavama života i smrti

Kur'an na više mjesta govori o osnovi života i njegovoj pojavi, kao i o pojavi smrti nakon života, da bi protresao emocije recipijenta i adresata koji to zaboravi ili često ne registruje kroz život, iako je mnogo puta u situaciji da se osvijesti i postane svjestan te istine u slučaju životne neminovnosti kod smrti poznate ili drage osobe; u situaciji koja bi mu trebala nametnuti pitanje: Ko je Stvoritelj i ko je Kreator i ko je Dizajner tog života od najmanje do najviše vrste i oblika života i ko je taj ko ga

¹⁴ Kur'an, En-Nahl, 10.-11.

¹⁵ Kur'an, Gafir, 57.

uze? Onda dođe Božanski odgovor, prirodni odgovor na ovu zapitanost kroz kur'anska kazivanja:

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ [٢١:٦٧]

*Ili, ko je taj koji će vas nahraniti, ako On hranu Svoju uskrati? – Ali, oni su uporni u bahatosti i u bježanju od istine.*¹⁶

Ova metoda se ne upotrebljava samo u primjeru čovjeka, kao posebno obdarenog bića, nego i u primjeru drugih stvorenja koja imaju istu sudbinu, života i smrti, stvaranja i nestajanja:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ خُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَلْبَابِ [٢١:٣٩]

*Zar ne vidiš da Allah spušta s neba kišu pa je u izvore u zemlji razvodi, a onda pomoću nje raznobojno bilje izvodi, zatim se ono osuši i ti ga vidiš požutjelog, i najzad ga skrši. To je, doista, pouka za one koji su pametni.*¹⁷

Argumentacija raznovrsnosti blagodati opskrbe

Uzvišeni Allah podsjeća u Kur'anu da nam uvijek iznova daje darove, opskrbio je čovjeka za život na ovome svijetu sa svime što mu je potrebno od hrane, pića, zraka i sve je potčinio čovjeku da se njime koristi. I onda mu predstavlja pitanje opskrbe na način kako to na njega emocionalno djeluje i vodi ga spoznaji Onoga ko to stvara i daje, ko je Opskrbljivač, neograničene snage i moći, budeći emocije i svijest da čovjek, nasuprot toga, ma koliko se trudio ne može stvoriti iz ništa ni jedan gutlja vode, ni jedan zalogaj hrane, niti udah zraka; nego može samo u skladu sa Božijim zakonima i Njegovoj odredbi da radi i privređuje:

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ [٥٦:٦٣] أَلَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ [٥٦:٦٤] لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ خُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ [٥٦:٦٥] إِنَّا لَمُعْرِضُونَ [٥٦:٦٦] بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ [٥٦:٦٧] أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ [٥٦:٦٨] أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ [٥٦:٦٩] لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ [٥٦:٧٠] أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ [٥٦:٧١] أَلَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ [٥٦:٧٢] نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ [٥٦:٧٣] فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ [٥٦:٧٤]

¹⁶ Kur'an, El-Mulk, 21.

¹⁷ Kur'an, Ez-Zumer, 21.

Kažite vi Meni: šta biva sa onim što posijete? Da li mu vi dajete snagu da niče, ili to Mi činimo? Ako hoćemo možemo ga u suho rastinje pretvoriti, pa biste se snébivali: "Mi smo, doista, oštećeni, čak smo svega lišeni!" Kažite vi Meni: vodu koju pijete – da li je vi ili Mi iz oblaka spuštamo? Ako želimo, možemo je slanom učiniti – pa zašto niste zahvalni? Kažite vi Meni: vatru koju palite – da li drvo za nju vi ili Mi stvaramo? Mi činimo da ona podsjeća i da bude korisna onima koji konače; zato hvali Gospodara svoga Veličanstvenog!¹⁸

Iz konteksta navedenih ajeta proizilazi da je sve „u Božijim rukama, sa Njegovom odredbom i stvaranjem“ kod navedenih primjera kada je u pitanju nicanje i rast svakovrsnog rastinja, spuštanje vode iz oblaka, stvaranje vatre i njenog goriva; sve navedeno je u funkciji opomene, očevidne argumentacije, a potom kontekst, nakon što se emocije probude, pokrenu i upale, završava sa pozivom čovjeku-insanu, dok je u emocionalnoj napregnutosti i takvom stanju svijesti, da tada zahvaljuje i hvali *Gospodara svoga Veličanstvenog*, Onoga koji mu podari sve te blagodati i vrijednosti, vidljive i nevidljive, tajne i pojavne, i koji, onda, naravno, sa tim božanskim svojstvima jedini zaslužuje da bude Obožavani.

Argumentacija životnim stanjima oko čovjeka, od rođenja do smrti

Neka od tih stanja i situacija koje Uzvišeni uzima u svome metodu i nepobitnoj Božanskoj argumentaciji i promoviranju vjerovanja tiču se kosmoloških stanja i situacija kao što su: smjena noći i dana, rađanje sunca i njegov zalazak, mjeseca i njegovih promjena kroz tridesetak dana u kojima izmijenjeni sve faze, od mlađaka do punog mjeseca i nestajanja, pojava oblaka, kiše, munja i grmljavine, godišnjih doba itd. Druga su neposredno uz samog čovjeka kao što su: rađanje i umiranje, zdravlje i bolest, čovječije životne faze odrastanja, od djetinjstva, odraslog čovjeka do starosti, snage i slabosti, bogatstva i neimaštine itd. Sve to Uzvišeni spominje u funkciji opomene, buđenja emocija i promoviranja vjerovanja.

Argument Božijeg znanja i poznavanja tajni

Radi se o argumentu neograničenog znanja prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. I sam čovjek pokušava da spozna nešto od toga, i onda

¹⁸ Kur'an, El-Vaki'ah, 63.-74.

shvati svu svoju ograničenost naspram Božijeg sveobuhvatnog znanja. On je Poznavalac svega u kosmosu, ne nebesima i zemlji, poznaje ono što se dešava i što se desilo i što će se desiti, jer je On taj koji stvara i određuje, na što Kur'an upozorava čovjeka:

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ [١٣:٨] عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ [١٣:٩]

*Allah zna šta svaka žena nosi i koliko se materice stežu, a koliko se šire; u Njega sve ima mjeru; On zna nevidljivi i vidljivi svijet, On je Veličanstveni i Uzvišeni.*¹⁹

Uzvišeni kazuje:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْتَعْطُ مِنْ رِزْقٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حِجَابٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ [٦:٥٩]

*U Njega su ključevi svih tajni, samo ih On zna, i On jedini zna šta je na kopnu i šta je u moru, i nijedan list ne opadne, a da On za nj ne zna; i nema zrna u tminama Zemlje niti ičega svježeg niti ičega suhog, ničega što nije u jasnoj Knjizi.*²⁰

Iz svega ovoga proizilazi da zasađivanje klica vjerovanja kroz Kur'an, u Kreatora Svemogućeg, sa metodom emotivnog, prirodnog načina kompatibilnog sa empatijama čovjeka, nije jednostran metod i neefikasan pristup nego obuhvata različite žive aspekte koji tvore specijalni, nadnaravni program sa kojim se odlikuje islamska teologija - ako tako možemo upotrijebiti ovaj termin uz sva značenja o kojima smo govorili - koji zasađuje aksiološke pretpostavke za zgradu ispravnog vjerovanja islamske doktrine u dušama vjernika pojedinaca i društava.

Racionalni ili mentalni pristup

Racionalni ili mentalni program sa kojim Kur'an Časni pristupa obrazlaganju i eksplikaciji vjerovanja i njegovoj zasadnji u duše ljudi dolazi nerazdvojno povezan sa prirodom, osjećajima i emocijama, jer Kur'an Časni se ne zaustavlja samo na golom obaviještenju o aksiomu Božijeg postojanja, Njegove jednoće i jedinstosti te drugih teoloških

¹⁹ Kur'an, Er-Ra'd, 8.-9.

²⁰ Kur'an, El-En'am, 59.

istina islamskog vjerovanja, nego sve to argumentuje i sa nepobitnim, racionalnim dokazima sa kojima se može spoznati naučavanje o Bogu, tako da je njegov pristup, kao i pristup svih poslanika kroz historiju poslanstva, bio da uskladi racionalnu i teološku, ili doktrinarnu argumentaciju²¹.

Šejhul-islam Ibni Tejmije, takođe, navodi:

“Argumentacija postojanja Stvoritelja sa primjerom stvaranja čovjeka je ispravan, vrhunski dokaz, i to je ispravna racionalna metoda, ona je i zakonski legitimna, a Kur'an na nju upućuje i vodi ljude ka istoj; logikom zaključka što je čovjek stvoren nakon što ga nije bilo, zatim njegovo stvaranje u fazama, od zametka pa nadalje; sve to čovjek može pojmiti svojim razumom, prema tome to je racionalni dokaz, jer se razumom može dokučiti njegova ispravnost i istinitost, a ona je i doktrinarno potvrđena.”²²

Islam, kao što je općepoznato, izuzetno cijeni pamet, razum i logiku. Nalazimo argumente o tome u ajetima Kur'ana Časnog, koji su objavljeni po tom pitanju argumentujući kako je to Allahov dar ljudima, uzrok ljudske obaveze i razlog da je čovjek obveznik i pravni adresat sa odgovornošću za svoja djela. Uzvišeni ga stimuliše da je upotrebljava za ono zbog čega je stvorena i zbog čega mu je i darovana. On mu je propisao ispravan program za djelovanje i razmišljanje i dao mu razum da s njim može pojmiti i shvatiti velike istine kao što su: spoznaja Uzvišenog i Njegova jednoća i jedinstvo, istine objave i poslanstva, proživljenje nakon smrti, jer se ove istine ne mogu pojmiti ispravno bez razuma i pameti. Naravno, to ne znači da racio sudi pitanjima vjere i vjerovanja, nego je uloga pameti i razuma da može razumjeti, shvatiti i prihvatiti Objavu, i to je granica do koje može doprijeti.

Područja racionalnog i mentalnog pristupa

Kur'an se obraća raciu, uvjerava čovjeka lahkim, logičkim metodama koje su prihvatljive i djeluju na duše. Tako ga usmjerava na kosmološke

²¹ Šejhul-islam, Ibnu Tejmije, *Medžmu'u fetava* (Zbirka decizija), (Izdanje kralja Fehda b. Abdul-Aziza, 1398.), 9/226-227.

²² Šejhul-islam, Ibnu Tejmije, *En-Nubuvvat*, (*tahkik: Abdul-Aziz Salih*, en-našir: advaus-selef, 1420/2000.), str.: 1/48.

ajete i znakove, opskrbu, život i smrt, aktualna stanja, kao što smo to ranije naglašavali u argumentaciji koja izaziva emocije i empatije vjerovanja, međutim, to se nudi i kao racionalni pristup koji vodi istom cilju, a to je da se shvate Božanske istine vjerovanja.

Pristup argumentaciji Božije opstojnosti

U Kur'anu se kazuju mnogobrojni ajeti koji govore o Bogu, Njegovom djelovanju kroz predestinaciju, stvaranje, davanje života i smrti, pa se tako u primjeru koji smo naveli kaže da izaziva emocionalna stanja i empatiju vjerovanja, ali isto tako tu je propitivanje i razuma, logike koja upućuje na iste zaključke:

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ [٥٦:٥٧] أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ [٥٦:٥٨] أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ [٥٦:٥٩] نَحْنُ قَادِرُونَ بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ [٥٦:٦٠] عَلَى أَنْ يُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ [٥٦:٦١] وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ [٥٦:٦٢] أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ [٥٦:٦٣] أَأَنْتُمْ تَرْزُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الرَّازِعُونَ [٥٦:٦٤] لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ [٥٦:٦٥] إِنَّا لَمُعْرِضُونَ [٥٦:٦٦] بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ [٥٦:٦٧] أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ [٥٦:٦٨] أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ [٥٦:٦٩] لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ [٥٦:٧٠] أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ [٥٦:٧١] أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ [٥٦:٧٢] نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا وَرَمَاءًا لِلْمُقَوِّينَ [٥٦:٧٣] فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ [٥٦:٧٤]

*Mi vas stvaramo – pa zašto ne povjerujete? Kažite vi Meni: da li sjemenu koje ubacujete vi oblik dajete ili Mi to činimo? Mi određujemo kada će ko od vas umrijeti, i niko nas ne može spriječiti, da likove vaše izmijenimo i da vas iznova u likovima koje vi ne poznajete stvorimo. Poznato vam je kako ste prvi put stvoreni, pa zašto se ne urazumite? Kažite vi Meni: šta biva sa onim što posijete? Da li mu vi dajete snagu da niče, ili to Mi činimo? Ako hoćemo možemo ga u suho rastinje pretvoriti, pa biste se snebivali: "Mi smo, doista, oštećeni, čak smo svega lišeni!" Kažite vi Meni: vodu koju pijete – da li je vi ili Mi iz oblaka spuštamo? Ako želimo, možemo je slanom učiniti – pa zašto niste zahvalni? Kažite vi Meni: vatru koju palite – da li drvo za nju vi ili Mi stvaramo? Mi činimo da ona podsjeća i da bude korisna onima koji konače; zato hvali Gospodara svoga Veličanstvenog!*²³

Ovdje se u kur'anском kontekstu obraća na pamet i logiku adresata sa jedino ispravnim i logičnim zaključkom koji slijedi i odgovorom o

²³ Kur'an, El-Vaki'ah, 57.-74.

nužnosti vjerovanja u tog i takvog Kreatora, o kojemu se govori kroz ovakav diskurs.

I kada bi se čovjek duboko udubio, da sa svojom pameću i razumom prodre u mudra značenja mnogobrojnih ajeta, razasutih po kur'anskim surama, ajeta koji govore o dokazima koje i sam čovjek sadržava svojom kreacijom najljepšeg stvaranja, kao i stvoreni svijet i kosmos; spoznao bi kroz sve to definitivnim, konačnim ubjeđenjem da iza svega toga stoji Svemogući Kreator i Dizajner, koji jedini zaslužuje iman i vjerovanje, te pokornost Njegovim naredbama i zabranama, i monoteističku, ibadetsku praksu lišenu svih vrsta mnogoboštva i širka.

Uzvišeni kazuje:

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ [٥١:٢٠] وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ [٥١:٢١] وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ [٥١:٢٢] فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِفُونَ [٥١:٢٣]

*Na Zemlji su dokazi za one koji čvrsto vjeruju, a i u vama samima – zar ne vidite? – a na nebu je opskrba vaša i ono što vam se obećava. I, tako Mi Gospodara neba i Zemlje, to je istina, kao što je istina da govorite!*²⁴

Racionalni i mentalni pristup i metod dokazivanja monoteizma i Božije jedinosti nalazimo u ajetima sure el-Mu'minun i el-Enbija:

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا لَدَّهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ [٢٣:٩١]

*Allah nije uzeo Sebi sina, i s Njim nema drugog boga! Inače, svaki bi bog, s onim što je stvorio – radio što bi htio, i jedan drugog bi pobjeđivao. – Hvaljen neka je Allah koji je daleko od onoga što oni iznose;*²⁵

أَمْ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ [٢١:٢١] لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ [٢١:٢٢]

*Zar će kumiri, koje oni od zemlje prave, mrtve oživiti? Da Zemljom i nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se. Pa nek je uzvišen Allah, Gospodar svemira, od onoga što Mu pripisuju!*²⁶

²⁴ Kur'an, Ez-Zarijat, 21.-23.

²⁵ Kur'an, El-Mu'minun, 91.

²⁶ Kur'an, El-Enbija', 21.,22.

Logička argumentacija u području nauke o poslanstvu

I u ovom području Kur'an se obraća razumu kojeg usmjerava da vidi i shvati istinitost poslanstva Vjerovjesnika, a.s., i božanstvenost izvora Kur'ana koji je spašen od bilo kakvih grešaka koje se mogu naći u ljudskim djelima. Uzvišeni kazuje:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا [٤:٨٢]

*A zašto oni ne razmisle o Kur'anu? Da je on od nekog drugog, a ne od Allaha, sigurno bi u njemu našli mnoge protivrječnosti.*²⁷

Logička argumentacija u području doktrinarnih tajni vjerovanja

Nauka tevhida/monoteizma obuhvata tri kategorije: ilahijat, nubuvvat i sem'ijat. Posljednja kategorija naziva se i gajbijat. Razlog ovog naziva leži u tome što se ovdje radi o vjerskim pitanjima koja su tajna, ne mogu se znati i dokučiti razumom i logikom, nepoznata su i skrivena osim ako nas sa time upoznaju i informišu tradicionalni izvori vjere, Kur'an i sunnet. To su istine u koje je obavezno vjerovati a radi se o: melekima, džinima, dušama, sudnjem danu, džennetu, džehennemu... Kur'an donosi logičke dokaze za proživljenje i odgovornost, jer i sama logika i ljudski razum mogu shvatiti kako ljudski život nije igrarija, te da čovjek nije tek tako stvoren i ostavljen bez obaveza i odgovornosti, bez eshatološke kazne i nagrade kojom se pravi distinkcija između vjernika i nevjernika, između onoga ko je bio pokoran i onoga ko je bio grijешnik i nepokoran, tako da Uzvišeni kazuje:

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى [٧٥:٣٦] أَلَمْ يَكُنْ نُطْقَةً مِنْ مَنًى يُمْنَى [٧٥:٣٧] ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى [٧٥:٣٨] فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى [٧٥:٣٩] أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُخَيِّقَ الْمَوْتَى [٧٥:٤٠]

*Zar čovjek misli da će sam sebi prepušten biti, da neće odgovarati? Zar nije bio kap sjemena koja se ubaci, zatim ugrušak kome On onda razmjer odredi i skladnim mu lik učini, i od njega onda dvije vrste, muškarca i ženu, stvori, i zar Taj nije kadar mrtve oživiti?*²⁸

²⁷ Kur'an, En-Nisa', 82.

²⁸ Kur'an, El-Kijameh, 36-40.

Isto tako logično je da Onaj ko je prvi put stvorio, inovirao stvaranje, može to još lakše ponoviti, kao što Kur'an kazuje:

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ [٣٦:٧٨] قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا
أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ [٣٦:٧٩]

I Nama navodi primjer, a zaboravlja kako je stvoren, i govori: "Ko će oživiti kosti kad budu truhle?" Reci: "Oživiće ih Onaj koji ih je prvi put stvorio; On dobro zna sve što je stvorio."²⁹

Dakle, Kur'an je objasnio put logike i razuma kojim treba ići kod gledanja na određeno pitanje, putevi su mnogobrojni a i sredstva, a za svako pitanje ima ono što je njemu kompatibilno i specifično kod njegovog rješavanja.

Zbog toga, ako se radi o pitanjima koja su vezana za ilahijat, razum ima dvije mogućnosti:

1. Da pogleda na kosmos, zadubi se u njegovo proučavanje kako bi izvukao iz toga istinu o Kreatoru moćnom i Dizajneru savršenom koji je bio u stanju da takav kosmos stvori. Zatim kada pogleda u njegove zakonitosti, red i harmoniju treba da pojmi kako je Kreator jedan, jedini, mudri, znani iiskusni.
2. Kad shvati ovo prvo, i drugo mu se logično nameće, a to je, da Uzvišenom Bogu u Njegovim opisima i svojstvima, pripisuje samo ono kako je doktrinarno naređeno ili zabranjeno, ili da od Njega Uzvišenog nijeće ono što je nemoguće od imena i svojstava savršenstva.

Kod pitanja koja se tiču nubuvvata, islam upućuje na razum i traži da se uključi u potvrdu misije poslanstva, kroz tri nivoa:

1. kroz gledanje na vrijeme onoga ko tvrdi da je dobio poslanstvo,
2. gledanje na ono sa čime je došao Poslanik od istina vjere i pravnog sistema, i
3. kroz njegova nadnaravna djela/mudžize³⁰.

²⁹ Kur'an, Jasin, 78.,79.

³⁰ Dr.Taha ed-Dusuki Mehdi Bedevi el-Husejni, *Akidetuna ve silletuha bil-kevni*, (Darul-huda, 1405. h.),str.: 110-113.

Oba pristupa o kojima smo govorili su u međusobnoj korelacijskoj vezi, odnose se na racionalni, mentalni metod, i osjećajni, emocionalni, a Kur'an ih koristi u svom obraćanju adresatu i obvezniku vjerovanja kako bi mu objasnio i zasadio klice imana.

Metod polemike, disputacije i argumentovanog pobijanja zabluda

Bilo je mnogo objava, opomena, vjerovjesništva, poslanstava koji su slati čovječijoj iskonskoj, nepatvorenoj prirodi. Vremenom je dolazilo do iskrivljavanja tih objava, gubile su svoju autentičnost jer je dolazilo do ljudskog upliva, izmjena i falsificiranja, što je rezultiralo I dovelo do lutanja i zabluda prijašnjih naroda i ummeta, sa pogrešnim zabludjelim vjerovanjima kojima su se suprostavljali monoteizmu s kojim je došao Vjerovjesnik, s.a.v.s. Kur'an ukazuje na te zablude, polemike sa njihovim protagonistima, pobija njihove sumnje i donosi nepobitne dokaze i argumente čistog vjerovanja. Kroz te polemike, diskusije i disputacije, pobijanje sumnji pagana, nevjernika, politeista, mnogobožaca ukazuje se ispravna doktrina islamskog vjerovanja harmonizirana sa zdravom ljudskom prirodom i njegovim razumom i logikom.

Područja polemike, disputacije i argumentovanog pobijanja zabluda

Najveća iskrivljavanja i zablude koje Kur'an pobija su u poimanju uluhijeta i rububijeta tj. u poimanju istina o Bogu i činjenju širka, pridruživanju Bogu druga, kompanjona, nijekanje proživljenja, poslanstva i drugih temelja ispravnog vjerovanja. Židovi i kršćani su iskrivili sliku Boga lažno tvrdeći da bog ima dijete, ili da je Bog Trojstvo tj. jedan od trojice, isabejci i međžusije su imali neka druga vjerska iskrivljenja i zablude.

Kur'an pobija paganska vjerovanja onih koji su zanijekali Božije stvaranje tvrdnjom da život i smrt pripada samo vremenskoj kategoriji, a da Bog ne postoji, što je prva slika nepriznavanja Gospodara. Uzvišeni kazuje:

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا هُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ [٤٥:٢٤]

*"Postoji samo naš život zemaljski, živimo i umiremo, jedino nas vrijeme uništi" – govore oni. A oni o tome baš ništa ne znaju, oni samo nagađaju.*³¹

Kur'an pobija i mnogoboštvo i širk, u koje upadoše oni koji su obožavali idole, kumire, džinove i meleke tvrdeći kako će im oni biti zauzimači i zagovornici kod Boga. Kur'an tu pojašnjava dvije istine:

1. Potvrđuje i promovira istinu da je Uzvišeni Allah jedini Stvoritelj, Kreator, Dizajner i Planer kosmosa, koji nema sudruga, ortaka i kompanjona. Uzvišeni kazuje:

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ اللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ [٢٧:٥٩] أَمْنَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنبِتُوا شَجَرَهَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا يُعْمَلُونَ [٢٧:٦٠] أَمْنَ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا تُكْسِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا تُدْكِرُونَ [٢٧:٦٢] أَمْنَ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلِ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ أَلَيْسَ اللَّهُ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ [٢٧:٦٣] أَمْنَ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا تُهْمَلُونَ [٢٧:٦٤] قُلِ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ [٢٧:٦٥]

Reci: "Hvala Allahu i mir robovima Njegovim koje je On odabrao!" Šta je bolje: Allah ili oni koje Njemu ravnim smatraju? Onaj koji je nebesa i Zemlju stvorio i koji vam spušta s neba kišu pomoću koje Mi dajemo da ozelene bašče prekrasne – nemoguće je da vi učinite da izraste drveće njihovo. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Ne postoji, ali su oni narod koji druge s Njim izjednačuje; Onaj koji je Zemlju prebivalištem učinio i kroz nju rijeke proveo i na njoj brda nepomična postavio i dva mora pregradio. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Ne postoji, nego većina njih u neznanju živi; Onaj koji se nevoljniku, kad Mu se obrati, odaziva, i koji zlo otklanja i koji vas na Zemlji namjesnicima postavlja. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Kako nikako pouku vi da primite! – Onaj koji vam u tminama, na kopnu i na moru, put pokazuje i koji vjetrove kao radosnu vijest ispred milosti Svoje šalje. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Kako je Allah visoko iznad onih koji druge Njemu ravnim smatraju! – Onaj koji sve iz ničega stvara, koji će zatim to ponovo učiniti, i koji vam opskrbu s neba i iz

³¹ Kur'an, El-Džasije, 24.

*zemlje daje. – Zar pored Allaha postoji drugi bog? Reci: "Dokažite, ako istinu govorite!" Reci: "Niko, osim Allaha, ni na nebu ni na Zemlji, ne zna što će se dogoditi; i oni ne znaju kada će oživljeni biti."*³²

2. Ukazuje na to da lažna božanstva ni samima sebi ne mogu nikakvu štetu niti korist učiniti, pa kako će koristiti drugima ili im štetiti? Uzvišeni proklamuje:

أَيُّشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَفُونَ [٧:١٩١] وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسُهُمْ يَنْصُرُونَ [٧:١٩٢] وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْتَجِيبُوا سَوَاءً عَلَيْكُمْ أَدَعَوْهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ [٧:١٩٣] إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَلُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ [٧:١٩٤] أَهَلُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ هُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ هُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُوا فَلَا تُنْظَرُونَ [٧:١٩٥] إِنَّ وَلِيِّ اللَّهِ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ [٧:١٩٦] وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسُهُمْ يَنْصُرُونَ [٧:١٩٧] وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَسْمَعُوا وَتَوَارَهُمْ بَيِّنُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ [٧:١٩٨] خِذِ الْعَمَلُ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ [٧:١٩٩]

*Zar da Njemu smatraju ravnim one koji ne mogu ništa stvoriti, a sami su stvoreni, i koji im ne mogu pomoći niti mogu pomoći sebi? A ako ih zamolite da vas na Pravi put upute, neće vam se odazvati; isto vam je molili ih ili šutjeli. Oni kojima se vi, pored Allaha, klanjate, zaista su robovi, kao i vi. Pa, vi im se klanjajte, i neka vam se odazovu ako istinu govorite! Imaju li oni noge da na njima hodaju, ili ruke da njima hvataju, imaju li oči da njima gledaju, ili uši da njima čuju? Reci: "Zovite božanstva vaša, pa protiv mene kakvo hoćete lukavstvo smislite i ne odugovlačite, moj zaštitnik je Allah, koji Knjigu objavljuje, i On se o dobrima brine." A oni kojima se vi, pored Njega, klanjate, ne mogu ni vama, a ni sebi pomoći. A kada ih zamolite da vas upute, oni ne čuju; vidiš ih kao da te gledaju, ali oni ne vide. Ti sa svakim – lijepo! I traži da se čine dobra djela, a neznalica se kloni!"*³³

3. Kada su mnogobošci iz redova Arapa izašli sa tvrdnjom da Bog ima kćeri i sinove, slijedeći u tome učenje Židova koji su lažno govorili: - Uzejr je božiji sin; a pobijajući i kršćansku doktrinu: Isa je božiji sin, Uzvišeni im to pobija, i kroz Kur'an kazuje:

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُصِفُونَ [٦:١٠٠]

³² Kur'an, En-Neml, 59.-65.

³³ Kur'an, El-A'raf, 191.-199.

بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ [٦:١٠١] ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ [٦:١٠٢]

*Nevjernici smatraju džine ravnim Allahu, a On je njih stvorio, i izmislili su, ne misleći šta govore, da On ima sinove i kćeri. Hvaljen neka je On i vrlo visoko iznad onoga kako Ga oni opisuju! On je stvoritelj nebesa i Zemlje! Otkud Njemu dijete kad nema žene, On sve stvara, i samo On sve zna. To vam je Allah, Gospodar vaš, nema drugog boga osim Njega, Stvoritelja svega; zato se Njemu klanjajte; On nad svim bdi!*³⁴

4. Isto tako kada su paganski Arapi, u čudu, zaniijekali proživljenje i eshatološku odgovornost, smatrajući nemogućim proživljenje nakon smrti, Uzvišeni polemiše sa njima kroz krajnji vid logičkog zaključivanja, spominje njihovo poricanje, a zatim donosi kontekst ajeta argumentujući proživljenje božanskom, nedostižnom metodom koja prožima razum i pamet navodeći logiku: zar Onaj ko je to učinio na ovome svijetu, prvi put iz ništa, ne može to ponoviti. Naprotiv! Jasna je logika kada Uzvišeni kazuje:

ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ [٥٠:١] بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ [٥٠:٢] إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ [٥٠:٣] قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيزٌ [٥٠:٤] بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ [٥٠:٥] أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَرَافَعْنَاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ [٥٠:٦] وَالْأَرْضِ مَدَدْنَاهَا وَأَلْفَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زوج هَيِّجٍ [٥٠:٧] تَبَصَّرَةٌ وَدَكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ [٥٠:٨] وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَبَّنَاتٍ وَحَبَّ الْحَبِيدِ [٥٠:٩] وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ [٥٠:١٠] رَرْفًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ [٥٠:١١] كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ [٥٠:١٢] وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ [٥٠:١٣] وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ ثَيْعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ [٥٠:١٤] أَفَعَيَّنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ [٥٠:١٥]

Kāf. Tako Mi Kur'ana slavnog, oni se čude što im je došao jedan od njih da ih opominje, pa, nevjernici, govore: "To je čudna stvar: zar kad pomremo i zemlja postanemo...? Nezamisliv je to povratak!" Mi znamo šta će od njih zemlja oduzeti, u Nas je Knjiga u kojoj se sve čuva. Oni, međutim, poriču Istinu koja im dolazi i smeteni su. A zašto ne pogledaju nebo iznad sebe? – kako smo ga sazdali i ukrali i kako u njemu nema nereda! A Zemlju smo rasprostrli i po njoj nepomična brda pobacali i dali da iz nje niče raznovrsno prekrasno bilje, da bi razmislio i opomenuo se svaki rob koji se Gospodaru svome obraća. Mi s neba

³⁴ Kur'an, El-En'am, 100-102.

*spuštamo vodu kao blagoslov, i činimo da, uz pomoć njenu, niču vrtovi i žito koje se žanje i visoke palme u kojih su zameci nagomilani jedni iznad drugih, kao hranu robovima, i Mi njome oživljavamo mrtav predjel; takvo će biti i oživljenje. Prije njih poricali su narod Nuhov, i stanovnici Ressa, i Semud i Ad, i narod faraonov, i narod Lutov, i stanovnici Ejke i narod Tubba'; svi su oni poslanike lažnim smatrali i kaznu Moju zaslužili. Pa zar smo prilikom prvog stvaranja malaksali? Ne, ali oni u ponovno stvaranje sumnjaju.*³⁵

5. Kada su Židovi i kršćani zalutali u njihovom poimanju Boga, Njegove svemoći i mnogih drugih pitanja, Uzvišeni polemše sa njima i pobija njihove lažne tvrdnje, kao što je primjerice tvrdnja da se sedmi dan odmarao od stvaranja svijeta, nebesa i zemlje. Uzvišeni kazuje:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ [٥٠:٣٨]

*Mi smo stvorili nebesa i Zemlju i ono što je između njih – za šest vremenskih razdoblja, i nije Nas ophrvao nikakav umor.*³⁶

Isto tako kada su Židovi a i kršćani lažno ustvrdili kako su *božiji sinovi* i *njegovi miljenici*, kako su *odabrani božiji narod*, Uzvišeni im odgovara i ugoni ih u laž:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ [٥:١٨]

*I jevreji i kršćani kažu: "Mi smo djeca Božija i miljenici Njegovi." Reci: "Pa zašto vas onda On kažnjava zbog grijehova vaših?" A nije tako! Vi ste kao i ostali ljudi koje On stvara: kome hoće On će oprostiti, a koga hoće, On će kazniti. Allahova je vlast na nebesima i na Zemlji i na onome što je između njih, i Njemu će se svi vratiti.*³⁷

Voljno praktični pristup

Ljudska volja i njena dragovoljna potčinjenost vjerovanju, predmet je kur'anskog obraćanja u islamu, jer se čovjek opominje da bi povjerovao Poslaniku i da bi voljno odgovorio na poziv. To je u arapskom izrazu „teslim“ ili „istislam“ (pokornost) od čijeg korjena dolazi i riječ islam.

³⁵ Kur'an, Kaf, 1.-15.

³⁶ Kur'an, Kaf, 38.

³⁷ Kur'an, El-Maida, 18.

Kur'an uzima u obzir i ovaj segment ljudske prirode kada se obraća i kaže:

أَفَعَيِّرْ دِينَ اللَّهِ يَتَّبِعُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ [٣:٨٣]

*Zar pored Allahove žele drugu vjeru, a Njemu se, htjeli ili ne htjeli, pokoravaju i oni na nebesima i oni na Zemlji, i Njemu će se vratiti!*³⁸

Ibnus-Sem'ani, kaže: „Osnova u vjeri je slijeđenje, a razum treba da vodi slijeđenju. Da je vjera utemeljena samo na logici i razumu, onda bi obaveza bila da vjernik ne prihvati ništa što ne razumije svojom pameću. Međutim, mi smo izučili, općenito, sve ono što je došlo u vjeri od Božijih svojstava, kao i ono sa čime ljudi vrše ibadet u vjerovanju, isto i ono što se pojavilo među muslimanima, što su koristili među sobom i prenosili od svojih prethodnika sve do Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kao što je došlo primjerice spominjanje kaburske patnje, pitanja dvojice meleka u kaburu i sl., dakle, stvari koje razum ne može shvatiti u njihovoj biti. No međutim, došla je naredba za prihvatanje i vjerovanje ovih pitanja gajba. Prema tome, kada čujemo nešto od stvari vjere, razumijemo to i shvatimo, neka je hvala Uzvišenom na toj blagodati. A ono što ne možemo da pojмимо svojim razumom, shvatimo i razumijemo, to vjerujemo i potvrđujemo smatrajući da je to od pitanja Njegovog gospodstva i božanstvenosti.“³⁹

Područja voljno-praktičnog pristupa

Evo nekoliko ajeta u različitim područjima vjerovanja koji su upućeni na direktno ljudsku volju a u kojima se traži pokornost. U oblasti ilahijata Uzvišeni kaže:

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَسْلَمْتُ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ [٣:٢٠]

Ako se oni budu prepirali s tobom, reci: "Ja se samo Allahu pokoravam, a i oni koji me slijede." I reci onima kojima je data Knjiga i neukima:

³⁸ Kur'an, Alu Imran, 83.

³⁹ Dželalud-din es-Sujuti, *Savnul-mantiki vel-kelam*, (darun-nasr lit-tiba'a, Kairo), str.: 182.

"Primate islam!" Ako prime islam, onda su na Pravome putu. A ako odbiju, tvoje je jedino da pozivaš. – A Allah dobro vidi robove Svoje. ⁴⁰

U oblasti nubuvvata, Uzvišeni kazuje:

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا [٢٥:٢٠] وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا [٢٥:٢١] يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حَجْرًا مَّحْجُورًا [٢٥:٢٢] وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنْثُورًا [٢٥:٢٣]

Mi prije tebe nismo poslali nijednog poslanika koji nije jeo i po trgovima hodao. Mi činimo da jedni druge u iskušenje dovodite, pa izdržite! A Gospodar tvoj vidi sve. Oni koji ne vjeruju da će pred Nas stati – govore: "Zašto nam se ne pošalju meleki ili zašto Gospodara svoga ne vidimo?" Oni su, zaista, u dušama svojim oholi, a u nepravdičnosti su sve granice prešli. Onoga Dana kada ugledaju meleke grješnici se neće radovati i uzviknuće: "Sačuvaj nas Bože!" I Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su učinili i u prah i pepeo ih pretvoriti. ⁴¹

Pristup potvrde vjerovanja i podsjećanja na Boga

Spomenute metode i pristupi eksplikaciji vjerovanja su u potrebi za stalnim, konstantnim potvrđivanjem u dušama i srcima vjernika, tako da u Kur'anu nalazimo sredstva za stalnu potvrdu vjerovanja u dušama čovječanstva. U tom smislu je konstantno podsjećanje na veličanstvenost Uzvišenog Allaha i znakove Njegove moći u nama samima i oko nas, tako da se srce poboji i potčini; isto tako podsjećanje da je Uzvišeni uz čovjeka, vidi ga, prati i bilježi njegova djela, zatim će ga obračunati i pozvati na odgovornost na Sudnjem danu, tako da sve to utiče da je bogobojaznost dio stalnih osjećaja i emocija srca, u stanju blagostanja ili potrebe. U stanju blagostanja sjeća se Boga i zahvaljuje na Božijim blagodatima, a u teškim momentima sjeća Ga se i podnosi strpljivo, dovodi Mu da to otkloni. Kur'an navodi kazivanja koja učvršćuju vjerovanje kao što su kazivanja o poslanicima i njihovim sljedbenicima koji su se strpili na mučenjima i teškoćama dok ne stigne

⁴⁰ Kur'an, Alu Imran, 20.

⁴¹ Kur'an, El-Furkan, 20.-23.

Božija pomoć. Spominje i kazivanja o nevjernicima koji su poslanike u laž utjerivali, borili se protiv njih i Božije vjere, pa ih je Uzvišeni kaznio i uništio zastrašujućom, kolektivnom kaznom zbog njihovog nevjerovanja.

Kur'an navodi i prekrasna kazivanja o vjernicima i njihovim moralnim vrijednostima i osobinama, spominje njihove velike nagrade koje ih čekaju na budućem svijetu u kojima će vječno uživati. Nasuprot toga spominje užasne, katastrofične slike nevjernika, njihove odbojne osobine i ono što ih čeka od zastrašujućih vječnih kazni u vatri.

Kur'an ne prestaje ponavljati to dok se ove istine ne zasade u vjernička srca i duše, tako da je Uzvišeni prisutan u tim srcima i dušama koje Ga ne zaboravljaju stalno spominjati.

Zaključci

Kur'an je, u izvornoj tradiciji islama, prvostepeni izvor sa najvišom pravnom snagom za reguliranje propisa teološke/doktrinarne prirode (ahkam i'tikadije), moralno-etičkih (ahkam hulukije) i praktično-pravnih propisa (ahkam 'amelije). Dakle, iz njega se crpe doktrinarne, moralno-etičke i praktično-pravne norme Šerijata, ustvari, pravne dužnosti u smislu činjenja ili nečinjenja radnji i djela mukellefina (adresati), subjekata prava.

Kur'anski pristup kod izlaganja islamske doktrine vjerovanja razlaže se kroz različite metode koje upućuju na nadnaravnost kur'anskog stila. Kur'an Časni je prvi i najvažniji izvor doktrini vjerovanja koji se slaže sa ljudskom prirodom i njegovim raciom. U njemu je zadovoljena potreba za uputom i svjetlom vjere, a u isto vrijeme Kur'an kao Božija riječ uzrok je upute na najbolji metod vjerovanja, ibadeta, morala i prava. Ne podliježe ljudskim stavovima i razmišljanjima, nego upravo obratno, njihovi stavovi i razmišljanja podložni su Kur'anu, prema njemu se ravnaju u svojoj ispravnosti, pristupu i metodi. Njegov komentar i razumijevanje njegovih tekstova proizilazi iz razumijevanja jezika na kojem je objavljen uz komentar i objašnjenja koja je dao Allahov Poslanik, s.a.v.s., u svome sunnetu kao komentaru Kur'ana.

Obaveza je da se pitanja doktrine vjerovanja, i onoga što je vezano za to, uče i uzimaju iz Kur'ana Časnog i vjerodostojnog hadisa, metodom koja je u skladu sa adresatima vjere u ovom savremenom dobu i

njihovim mogućnostima razumijevanja uz čuvanje pravilnih islamskih stavova u doktrini vjerovanja.

Posebno treba istaći da se odgovarajuća pažnja islamske uleme treba i u ovom savremenom dobu posvetiti islamskoj tradiciji koju su nam ostavili učenjaci selefa u oblasti „akide i imana“, kako ova tematika ne bi doživjela strani uticaj koji je u svoje prvo vrijeme doživio Kelam od grčke filozofije.

Izvori i literatura

1. Dr. ‘Abdulkerim Zejdan, *El-Vedžizu fi usuli-l-fikh* (Muessesetur-risale, 1987.),
2. Alister E. McGrath, *Uvod u kršćansku teologiju*, (Ex libris, Rijeka 2007.),
3. Donald Wiebe, *The Politics of Religious Studies: The Continuing Conflict with Theology in the Academy* (New York: Palgrave Macmillian, 2000.),
4. Dželalud-din es-Sujuti, *Savnul-mantiki vel-kelam*, (Darun-nasr lit-tiba’ati, Kairo),
5. Ebu-Hamid Muhammed el-Gazali, *El-Mustesfa min ‘ilmi-l-usul*, Darul-‘ulumi-l-hadise, Bejrut, bez godine izdanja, i sa dodatkom: *Fevatihur-rehamut bišerh musellemis-subut*, Muhibbullah b. ‘Abduššekur,
6. Enes Karić, *Kur’an u savremenom dobu*, (Svjetlost, Sarajevo 1991.),
7. Ibn Džerir Et-Taberi, *Džami’ul-bejan fi te’vili ajil-Kur’an*, (Darul-Fikr, 1984.),
8. Ibn Hadžer El-A’skalani, *Fethul-Bari bišerh Sahihul-Buhari*, (Darur-rejjan lit-turas, Kairo, 1987),
9. Ibn Haldun, *Mukaddime*, (Daru Ihja’it-turasil-Arebi, Bejrut, Libanon, 1984.),
10. Ibn Kesir, *Tefsir Ibn-Kesir*, skraćeno izdanje. Izabrao najispravnije verzije Muhammed Nesib Er-Rifa’i, (Visoki saudijski komitet, Sarajevo, 2000.),
11. Ibnu Tejmije, *En-Nubuvvat*, (tahkik: Abdul-Aziz Salih, en-našir: advaus-selef, 1420/2000.),
12. Ibn Tejmije, *Medžmu’u fetava*, (Izdanje kralja Fehda b. Abdul-Aziza, 1398.),
13. Ivan Cvitković, *Rječnik religijskih pojmova*, (DES, Sarajevo 2005.),

14. Muhammed b. Ahmed El-Kurtubi, *El-Džamiu' liahkjamil-Kur'an*, (Daru ihjait-turasil-Arebi, Bejrut, Libanon, 1985.),
15. Muhammed et-Tahir, *Usulu-l-fikh*, (Dar Bu Selame), Tunis;
16. Sejfuiddin Ebu-l-Hasen, poznat kao El-'Amidi, *El-Ihkam fi usuli-l-ahkam*, (*Daru-l-kitabi-l-'Arebi*, 1984.),
17. Dr.Taha ed-Dusuki Mehdi Bedevi el-Husejni, *Akidetuna ve silletuha bil-kevni*, (Darul-huda, 1405. h.),
18. Dr. Vehbe ez-Zuhajli, *Usulu-l-fikhi-l-islami*, (Daru-l-fikr, 1986.).

Internet

19. <https://sh.wikipedia.org/wiki/Teologija>, pristupljeno, 09. December, 2017.;
20. , 3.8.11 (PDF). Preuzeto 23. septembra, 2013.;
21. *Biblische (christlich – jüdische) Gottesbilder*, preuzeto 24. septembra 2013.);
22. L. Gardet, *The Encyclopedia of Islam*, (Leiden: Koninklijke Brill NV, 1999.);
23. mawdoo3.com › مصطلحات ومعاني, pristupljeno, 09.december, 2017.

Mudžahid Štulanović, B.A.

University of Bihać

Islamic pedagogical faculty

mudzastulanovic@gmail.com

Original scientific article

QURAN IMPORTANCE IN ISLAMIC THEOLOGY

ABSTRACT

From the linguistic meaning and the historical use of terms, theology arises that this term denotes theoretically systematized learning and reflection on God and his relationship to the world. The term and notion of Islamic theology is contested in the traditional Islamic milieu because, in traditional Islamic sciences, there is simply no such form of theological teaching as existed by Christians. The function of theology was occupied by KELAM, which developed, among other things, under the influence of Greek philosophy. Thus, Kelam, according to some Islamic and foreign scholars, is equivalent to what is regarded by Christians and others as theology, and rightly, in a sense, it can be said that Kelam is Islamic theology.

Keywords: *Theology, Islamic theology, i'lmul-kelam, kelam, akida, masailul-i'tikadijje, Islamic tradition, traditional sources of Islam*

المعيد مجاهد شتولانوفيتش

جامعة بيهاتش

كلية التربية الإسلامية

mudzastulanovic@gmail.com

أهمية القرآن في اللاهوت الإسلامي

الخلاصة

من المعاني اللغوية والاستخدام التاريخي لمصطلح اللاهوت يتبين أن هذا المصطلح يدل على التعلم النظري والتأمل المنهجي عن الله وموقفه من العالم. إن مصطلح اللاهوت الإسلامي ومفهومه موضع شك في الوسط الإسلامي التقليدي وذلك لأنه لا يوجد ببساطة في العلوم الإسلامية التقليدية أي شكل من أشكال التأمل اللاهوتي كما يوجد من قبل المسيحيين. احتلت وظيفة اللاهوت من قبل علم الكلام الذي نشأ، في جملة أمور، تحت تأثير الفلسفة اليونانية. وهكذا فإن علم الكلام وفقاً لبعض العلماء المسلمين وغيرهم يعادل ما يعتبره المسيحيون وغيرهم لاهوتاً، ومن ثم - وبحق من وجه ما - يمكن القول بأن علم الكلام هو اللاهوت الإسلامي.

الكلمات المفتاحية: اللاهوت، اللاهوت الإسلامي، علم الكلام، العقيدة، المسائل الاعتقادية، التقاليد الإسلامية، المصادر الإسلامية التقليدية.